

ELENA HELLBERG-HIRN

Pietari historian perinnössä

Professori Elena Hellberg-Hirn tarkastelee Pietaria nojaamalla historiaan, myytteihin ja omiin subjektiivisiin muistoihin.

■ Ensinnäkin myönnän etten ole historioitsija, vaikka historialla onkin suuri merkitys tutkimusprojektissani, joka koskee Pietaria ja kaupungin neuvostoajan jälkeisiä identifioitumiskohteita. Ehkä tämä on kuitenkin hyvä tilaisuus muistuttaa ammattimaisille historioitsijoille, että historia voi näyttäytyä erilaisena tutkijoille, jotka eivät ole historioitsijoita, puhumattakaan tavallisista ihmisistä.

Yrittäessäni antaa narratiivista taustaa niille mutkikkaille identifioitumisprosesseille, joita Pietarin kaupunki on kokenut Leningradin jälkeisen ajan ideologisissa puitteissa, olen yhdistellyt eri historiallisten aikakausien, diskurssimuotojen, poliittisten tilanteiden ja kulttuuristen kontekstien tutkimuksia, mikä näyttää minusta ainoalta keinolta osallistua tuohon laajaan diskurssiin. Tämä saattaa erota melkoisesti siitä, miten perinteiset historioitsijat yleensä käsittelevät tutkimuskohteitaan.

Kuitenkin historia on myös tarina tai pikemminkin joukko tarinoita, joita historioitsijat kertovat toisille historioitsijoille. Tämä ammattimainen historia eroaa historiallisia paikkoja ja henkilöitä koskevista kansantarinoista. Kansan mielessä nuo tarinat osaltaan muodostavat tiedon kerrostumaa, eräänlaista kulttuurisedimenttiä, joka muokkaa väestön asenteita. Nämä tarinat ovat eklektisiä, mytologisoivia, omaa arvoa korostavia ja useimmiten kritiikittömiä, kuten itseä koskevat stereotypiat yleensä ovat. Ne ovat kuitenkin nykyisten arvohierarkioiden perustana, mikä ilmenee keskusteluista, joita Pietarissa parhaillaan käydään kaupungin perinnöstä. Subjektiivisesti ja intuitiivisesti valitut tarinat ihmisistä ja paikoista liit-

tyvät keisariajan myyttiin ja niin sanottuun Pietari-tekstiin. Ne ovat ideaalittyyppisiä, eivät todellista historiaa eivätkä nykypäivän historiallisia narratiiveja. Jotkin niistä ovat keskeisesti mukana suurkaupungin virallisessa juhlaprojektissa; kaupungin, jonka uusin nimenmuutos juhlistaa Pietari-myytin paluuta tekemättä minkäänlaista pesäeroa tuohon perintöön sisältyviin keisarillisiin ja imperialistisiin elementteihin.

Yleistä sekaannusta herättää se, että samaa nimeä käytetään kahdesta Pietarista. Toinen oli keisarillinen ja hävisi vallankumouksen myötä. Toinen on nykyinen Pietari, joka on kantanut nimeä vuodesta 1991. Neuvostoaikana vanha Pietari erotettiin Leningradista väkisin: kaupungit erosivat paitsi nimiltään, myös toisensa poissulkevilta kulttuurisilta suuntautumisiltaan. Vuonna 1991 aikakatkos eheytyi, kun nämä kaksi kaupunkia sulautuivat symbolisesti yhteen. Silti ne eivät ole identtisiä: uudelleen nimityssä Pietarissa vanha Pietari, Leningrad ja uusi Pietari elävät rinta rinnan.

Kun kommunistisen utopian vetovoima vähitellen hiipui Neuvostoliiton hajottua vuonna 1991, vallankumousta edeltänyt menneisyys kävi houkuttelevammaksi, olihan aika jo kullannut muistot. Keisariajan nostalgia kukoisti neuvostoimperiumin raunioilla. Pettymys tulevaisuudennäkymiin herätti jälleen menneisyyden vetovoiman. Leningrad erosi Leninistä ja otti takaisin tyttönimensä Pietarin. Kaupunkilaiset ovat josakin määrin hylänneet molemmat nimet, koska kumpikin niistä merkitsee osittaista muistinmenetystä, kaupungin todellisen historian kieltämistä. Puhekielinen, leikkisä Leninburg tuntuukin nykyisellään ainoalta toimivalta kompromissilta.

Monikulttuurinen suurkaupunki

Ja kuten kaupungilla ei ole täysin kattavaa nimeä, sillä ei myöskään ole yhtä ainoaa kattavaa kuvaa eikä merkitystä. Esiin on noussut nimien ja merkitysten kaleidoskooppiomainen moninaisuus. Kolmesti uudelleen nimetty kaupunki elää niissä kaikissa, koska ne ovat osia sen identifioitumiskohteista. Ei myöskään ole yhtä ainoaa pietarilaista kulttuuria, vaan kaupungissa

elää vanhan Pietarin, Leningradin ja uuden Pietarin kulttuurien sekoitus.

Pietarin kulttuuria ylistetään usein harmoniseksi henkisyysdeksi, joka leijuu korkealla historiallisten tosiasioiden ulottumattomissa. Entisen neuvostoaikaisen politisoitumisen sijaan paikallishistoriantutkijat turvautuvat introspektiiviseen näkökulmaan, jossa perintö estetisoidaan ja siten kyselemättä hyväksytään keisarillisen korkeakulttuurin standardit. Esiin nousee kuitenkin väistämättä hybridejä piirteitä identiteetin häilymisen ja huonosti koordinoitujen yhteiskunnallisten muutosten myötä, ja post-moderni urbaani kulttuuri tuo itseään esiin kaikkialla.

Hyvin harvoin keskustellaan myöskään ”Pietari-ilmion” hyvin ongelmallisesta eurooppalaisesta ja venäläisestä kontekstista tai Venäjän keisarillisen perinnön jättämistä jäljistä. Konservatiivinen keskittyminen arkkitehtonisesti ja korkeakulttuurisesti hahmotettuun perintöön ja kirjallisuuskeskeinen näkemys Pietarista näyttävät saaneen huomattavan suosion yleisön keskuudessa.

Eurooppalaisessa kontekstissaan tarkasteltuna Pietarin kulttuuri oli loistoaikanaanakin jäljittelevää ja perifeeristä. Kahdensadan vuoden ajan Pietari omaksui kulttuuria muokkaavia vaikutteita Amsterdamista, Pariisista, Roomasta, Wienistä, Berliinistä ja Lontoosta, mutta ei niinkään antanut niitä itse. Suomi on kuitenkin hyvä esimerkki toisensuuntaisesta vaikutuksesta. Venäläisestä metropolista saapuvat vaikutteet hyödyttivät keisarikunnan pohjoista satelliittia.¹

1. Ks. Max Engman (2000) *Lejonet och dubbelörnen. Finlands imperiella decennier 1830–1890*, Svenska humanistiska förbundets skriftserie nr 113, Atlantis. Kun nykyään kävelen Helsingissä, tunnistan monia Pietarista muistuttavia piirteitä: Tuomiokirkkoa ympäröivät samat graniittilaatat kuin Pietarin Iisakinkirkkoa, ja Senaatintoria reunustavien virallisten rakennusten värit ovat samaa keltavalkoista kuin Pietarin Senaatintorilla. Kaupungin arkkitehtuurin empiretyyli, keskustan tilava ruutukaava, historialliset sisätilat ja kalusteet, Keisarillinen Aleksanterin yliopisto maineikkaine Slaavilaisine kirjastoineen, kulttuurin, muodin ja ruokapöydän viettelykset – kaikkea tätä ravitsivat Pietarin vaikutteet. Varsinkin laskiaisajan (*maslenitsa*) loputtua, kun taiteilijajoukot valtasivat Helsingforsin, kuten kaupungin virallinen nimi tuolloin kuului, huvittaakseen yleisöä. Nelikymmenpäiväisen ortodoksi-

Venäjän kulttuurisessa tilassa kaupunki pysyi vahvana kulttuurin synnyttäjänä, joka kävi vuoropuhelua Moskovan kanssa. Ja epäilemättä Moskovan nykyinen suuntaus, jossa neuvostoajan jälkeen identifioidutaan Eurooppaan, on myöhäinen hedelmä Venäjän eurooppalaistamisesta, jota keisariaikana harjoitettiin Pietarin kautta kahdensadan vuoden ajan. Vallankumousta edeltävän Venäjän kontekstissa Pietari, kansallisen kulttuurin länsimaistunut kehto ja Moskovan alituinen kilpailija, oli kulttuurinen anomalia. Neuvostoaikana siitä tuli muistutus torjutusta keisarillisesta menneisyydestä, ja siinä ruumiillistuiivat proletaaristen arvojen sijaan aristokraattiset arvot. Olemukseltaan hybridi ja moniarvoinen pietarilaiskulttuuri yhdenmukaistettiin raa’asti, jotta se olisi sulautunut muun Venäjän kulttuuriseen tilaan neuvostovallan aikana.

Ei ole helppo saada yhtenäisyyttä näkyviin nyky-Pietarin kaoottisesta moninaisuudesta. Ehkä enemmän kuin mikään muu kaupunki, juuri Pietari on merkinnyt ja merkitsee yhä hyvin erilaisia asioita hyvin erilaisille ihmisille. Tämän ihmeellisen kaupungin lumovoima nousee kenties sen paradoksaalisesta ambivalenssista. Suuresti ihailtu ja vihattu – siinä vasta yksi niistä ristiriitaisista asenteista, joita moniniminen ja monikasvoinen kaupunki herättää. Tällä hetkellä Pietaria luodaan uudelleen keino-tekoiseksi historialliseksi saarekkeeksi, joka sijaitsee yhteen sopimattoman Neuvostoliiton jälkeisen Leningradin sisällä, mikä synnyttää sekavia tunteita ja herättää monia muistoja.

Kaupungin ihailijat ovat enimmäkseen ylistäneet sen keisarillista arkkitehtuuria, suuria museokokoelmia, rikasta musiikkija taide-elämää sekä Venäjän kirjallisuuden ja kulttuurin kulta- ja hopeakautta, jotka olivat tiiviisti sidoksissa keisarilliseen Pietariin. Kaupungin monien kilpailevien kuvien joukossa kaikkein tehokkaimmin on lanseerattu keisarillista kuvaa. Kuten voi odottaa, Pietarin 300-vuotisjuhlijulisteissa esiintyy monumentaalinen Vaskiratsastaja keisarillinen käsivarsi ojennettuna nousevan auringon säteitä vastaan: kauneutta, etäännytyistä ja loistokkaan, itseään loputtomiin

ajassa ja tilassa projisoivan keisarillisen kuvan sublimointia.

Alustava päätelmä Pietarin nykyisistä identifioitumiskohteista olisi, että kaikki yritykset käsitteellistä Pietaria tuottavat väistämättä ristiriitaisuuksia, joita voidaan silti hyödyntää rakennettaessa diskurssia Pietarista monen identiteetin kaupunkina. Monet niistä jäävät kuitenkin imperiaalisen pyrkimyksensä vuoksi yhä vanhentuneemmiksi, sillä paljon on muuttunut ja vielä enemmän muuttuu yhä nopeammin, kun neuvostoajan jälkeinen kaupunki etäännyy kummastakin imperiumista. Nevan kaupunkia on toki sanottu milloin illusoriseksi, milloin ideologiseksi, kapitalistiseksi, ihmeelliseksi tai utopistiseksi; miellelyhtymien akseli on monikerroksinen. Pietari on merkitykseltään ylimääräytynyt ja muodoltaan myyttinen, eikä mikään yksittäinen tulkinta riitä kattamaan symbolista kokemusta kaupungista. Mutta Pietarin historia, sijainti, koko ja tulevaisuudennäkymät herättävät joukon tärkeitä kysymyksiä kaupungin uudesta kuvasta modernissa eurooppalaisessa kontekstissa. Virallisesti konstruoitu keisarillinen identiteetti kuuluu menneisyyden Eurooppaan, imperiumien Euroopan visioon. Mutta jos eurooppalaistuminen merkitsee lähentymistä demokraattisiin ja sivistyksellisiin arvoihin, paluu idealisoituihin, esimodernista Euroopan mallista juontaviin keisariajan jälkiin ei juuri auta jäsentämään Eurooppaa ja Pietarin paikkaa Euroopassa postmodernista näkökulmasta.

Pietarin nykyiset identifioitumiskohteet vaihtelevat retro-dynastis-keisarillisista demokraattis-populistisiin ja kulttuuris-elitistisiin, vallan kulttuurista kulttuurin valtaan. Eksklusiivisella ”Pietarin tyyllillä” lanseerataan yksinkertaistavaa ja arkkitehtuuriin ja kirjallisuuteen suuntautuvaa identiteettiä, joka perustuu hopeakauden etiikkaan ja estetiikkaan mutta sopii huonosti postmoderniin kaikennielevään pluralismiin. Sen kulttuurisessa lähetystyöasenteessa on mukana neuvostoajalta periytyvää korkeakulttuurin ylistystä upotettuna keisarilliseen ajatteluun: kadotettua keisarillista kaupunkia markkinoidaan nyky-Venäjän kulttuuripääkaupunkina. Myöhäisen neuvostoajan kult-

tuurisissa painotuksissa vahvistettiin tietoisesti keisariajan jälkiä Venäjän kulttuurissa.

On syytä muistaa, että keisariajan perintö on säilynyt Leningradissa osittain neuvostovallan tietoisien kulttuuripolitiikan ansiosta. Arkkitehtuuri, klassinen musiikki, ooppera ja baletti (jotka kaikki alun perin tuotiin monarkistisesta Euroopasta) kehittyivät keisarivallan aikana venäläiseksi kansalliseksi kulttuuriksi. Ikonoklastisen vallankumousvuosikymmenen aikana tuo perintö kiellettiin täysin, mutta sen jälkeen jatkuvuuden tarve vaati luomaan uudelleen yhteydet Venäjän kulttuurin juuriin erityisesti sodanjälkeisellä nationalistisella kaudella. Turismin kasvun myötä kansallisesta perinnöstä kehkeytyi valuuttaa tuova elinkeino, kuten kaikkialla muuallakin Euroopassa.

Korkeakulttuurin demokratisoituminen neuvostoaikana teki siitä näennäisesti kaikkien omaisuutta; kommunismi säilytti osan menneisyydestä, koska sitä ei ollut varaa korvata muullakaan. Nykyisessä neuvostojan jälkeisessä kulttuurin ja perinnön yksityistämisenä noudatetaan korkeita laatustandardeja, joita saa vain kovalla valuutalla. Historiallisesta kontekstistaan irrotettujen keisarillisten identifioitumiskohteiden kulttuurinen funktio tukee eskapismia, mutta hidastaa paikallisen julkisen elämän mukautumista nykyisiin kulttuurin kehityssuuntiin, jotka kukoistavat muissa venäläisissä ja eurooppalaisissa konteksteissa.

Pietarin nykyinen, keisarillisen perinnön ympärille rakentuva identiteetti viittaa keskitetyn, hierarkkisesti rakentuvan keisarillisen tilan käsitteeseen; valtavirtadiskurssi on edelleen upotettuna keisarilliseen narratiiviin. Leningradin jälkeinen todellisuus on kaukana kulta- ja hopeakauden maailmasta, ja varsinkin jälkimmäisen aikakauden houkutus perustuu tietoon, että sen estetiikka hajosi sotien ja vallankumousten tuiverrukseen. Oikeasta historiallisesta yhteydestään irrotettu keisarilliseen menneisyyteen suuntautunut narratiivi toimii pohjana ja lähtökohtana elitistiselle kulttuuripääkaupungin nimikkeeseen tavoittelulle. Asenteittainen siirtyminen neuvostojasta erilaisiin uusiin olosuhteisiin merkitsee joko

uusien identifioitumismallien luomista tai historian ja perinnön tuottamista kappaleista koottuja hybridejä.

Perintö historiana

Poliittinen, keinotekoinen kaupunki Pietari–Leningrad–Pietari on aina heijastanut valitsevan ideologian mukaista kuvaa itsestään. Nykyisin keisariajan nostalgia on hyvin suosittua, ja on jälleen sallittua osoittaa kunniaa menneille vuosisadoille ja järjestellä uudelleen niiden muistomerkkejä museoiden hyllyille. Igor Šnurenko on *Neva*-aikakauslehdessä julkaistussa artikkelissaan esittänyt, että Pietari on yksinäinen planeetta, joka usein rinnastetaan menneisyyteensä. Planeetta Pietari haluaa ehdottomasti kerrata onnettomuuksiaan ja pitää näin yllä kuvaa köyhästä aristokraatista, joka oli kaivannut perintönsä.²

Kysymystä perinnöstä leimaavat kompleksit ja kiistat. Käytännön vaikeudet joutuvat lähinnä siitä, että vanhentuneita neuvostolakeja ei ole vielä kumottu eikä uutta lainsäädäntöä saatettu voimaan. Kuka päättää, mikä kuuluu perintöön ja on säilyttämisen arvoista? Asiantuntijaryhmä käyttää useita kriteerejä, jotka liittyvät arkkitehtiin, aikakauteen ja paikkaan, taiteellisiin arvoihin ja muihin näkökohtiin. Tietenkin tällainen päätös on aina subjektiivinen; ei ole objektiivisia arvioita, joihin se mitä ajatella perinnöstä ei vaikuttaisi. Rakennus-suojelun huippuasiantuntijan Mihail Miltšikin mukaan:

sen paaston aikana julkiset hovit konsertteja lukuun ottamatta olivat kiellettyjä Pietarissa. Kun raja sulkeutui vuonna 1918, Suomen itsenäistyttyä, Suomen kulttuurielämä kärsi suuria menetyksiä. Laajemmassa itämerellisessä ja pohjoismaisessa kontekstissakin keisarillinen Pietari oli toiminut magneettina vetäen puoleensa kaikenlaisia kiertäviä esiintyjiä, jotka suunnittelivat reittinsä Pietari tärkeimpänä kohteenaan. Käsi-työläiset, yrittäjät, tutkijat, virkamiehet ja upseerit koettivat mieluusti onneaan Pietarissa, ja moni heistä menestyi. Yksi heistä oli Carl Gustav Mannerheim. Ja tietenkin Djagilevin kuuluisa Venäläinen baletti ja 1910–1920-lukujen taiteelliset avantgardistit inspiroivat tuon ajan Eurooppaa. Ks. Ewa Bérard (toim.) (2000) *Saint-Pétersbourg: une fenêtre sur la Russie 1900–1935*, Paris: Éditions de la Maison des sciences de l'homme. 2. *Neva* 8/1998: 7–8.

Nykyisistä suojelukohteista kaikki eivät ole aikaisemmin kuuluneet perintöluetteloon, ja toisinpäin. Päätökset tehdään tapauskohtaisesti ja asiantuntijat ratkaisevat, miten hyvät perusteet niille on. Sen jälkeen seuraa muodollinen arviointi – rakennus otetaan johonkin Pietarin suojelukohdeluetteloista, mistä on oikeudellisia ja muita seurauksia. Perinnön suojelu tapahtuu kädellä tasolla, paikallisella ja federaation tasolla. Näistä asioista vallitsi ennen yleinen konsensus, ja päättäjinä on samoja käytännönläbeisiä ihmisiä kuin ennenkin. Mutta Pietarin tilanne on lähes ihanteellinen.

Suojeluluettelo sisältää myös neuvostoarkkitehtuurin perinnön. Samoja kriteerejä käytetään edelleen, paitsi että rakennuksen on oltava vähintään 50-vuotias päästäkseen suojelun piiriin. Neuvostokonstruktivismi ja Stalinin sodanjälkeinen empiretyyli olivat suojelukohteita jo neuvostoaikana. Perinnön suojelu merkitsee yleensä tiettyjä rajoituksia nykyaikaistukselle, kunnostukselle ym: perintökomitean on valvottava kaikkea. Tämä pätee niin rakennuksiin kuin puistoihinkin, Voiton puistoon siinä missä Anna Ahmatovan pieneen Budka-mökkiinkin. Suojelua rahoittavat kulttuuriministeriö, paikallisviranomaiset ja yksityiset tai kaupalliset sponsorit. Miltäik jatkaa:

Tämän vuoksi monet federaation luettelossa olevat kohteet ovat niin huonossa kunnossa sillä sponsoreita ei ole. Jos talo on ainutlaatuinen, sille on löydettävä sponsori, koska valtiolla ei ole rahaa restaurointiin. Toivotaan rikkaita ihmisiä ja parempaa lainsäädäntöä. Mutta varokaa pääkaupunkibaaveita!!! Jos jotain on onnistuttu säilyttämään, se johtuu siitä, että Pietari EI ole pääkaupunki. Jos kaupunki saa pääkaupungin aseman, kaikki kursailu pyyhkäistään pois, kuten Moskovassa, missä ei ole enää alkuperäisiä historiallisia alueita jäljellä. Moskovalaiskollegani ovat hyvin yllättyneitä siitä, miten paljon olemme onnistuneet säilyttämään Pietarissa.³

Mistä tämä taannehtivan huolen aalto nousee? Mikä tekee perinnön niin tärkeäksi

köyhyyden ja nälän, vihollisuuksien ja kiistojen piinaamassa maailmassa, kysyy David Lowenthal teoksessaan *The Heritage Crusade and the Spoils of History*. Hänen vastauksensa on, että me turvaudumme menneisyyden perintöihin saadaksemme lievitystä näihin murheisiin. Tuskallisen menetyksen tai pelottavan tulevaisuuden ahdistuksessa ihmiset kääntyvät esi-isien perinnön puoleen. Kun edistystoiveet kuihtuvat, perinteistä on meille lohtua. Perintö on hyvää verrattuna siihen, mikä nykyään on kauhistuttavaa ja kammottua.

Silti perimme myös paljon sellaista, joka on kaukana ”kauniista” ja osittain suorastaan helvetillistä. Perinnöstä on paljon etua: se liittää meidät esivanhempiimme ja jälkeläisiimme, yhdistää naapuruksia ja isänmaanystäviä, pönkittää identiteettiä, suo meille vanhat ja kunnianarvoiset juuret. Mutta perintö on myös sortavaa, tappiohenkistä ja dekadenttia. Perinnön palvonta saa meidät juuttumaan vanhentuneeseen, sen väitetään telkeävän elämän museoihin ja muistomerkkeihin. Se kylvää muukalaisvihaa ja muuttuu sotaisan eripuraisuuden iskulauseeksi. Perintöä syytetään ”todellisen” menneisyyden väärentämisestä ahneuden tai kansalliskiihkon takia ja historiallisen totuuden pilaamisesta vääristellyillä myyteillä. Perintö nostaa syvään juurtuneen uskon kriittistä järkeä ylemmäs, estää yhteiskunnallisen toiminnan ja toimii oikeutuksena ennalta määrättyneen kohtalon passiiviselle hyväksymiselle.⁴

Tästä on tuloksena suunnan menetys. Neuvostokulttuuri oli suuntautunut tulevaisuuteen, mutta yleinen luottamus loistavaan kommunistiseen visioon on hävinnyt. Silti ne nykykaupunkilaiset, jotka yhä sanovat kaupunkiaan Leningradiksi tai kotikatuaan Sovjetskajaksi, ovat suuntautuneet omaan lähimenneisyyteensä, joka heiltä kielletään ja jonka sijaan tarjoillaan kaukaisempaa keisarillista menneisyyttä, jota he jo neuvostopäiväkodeissaan vihasivat antaumuksella. Aivan kuten seitsemänkymmentä vuotta aikaisemmin vanhat paikallisinimet säilyivät ihmisten puheessa vuosikymmeniä,

myös tuore viranomaisten toimeenpanema historiallinen muistinmenetys kohtaa ruohonjuuritasolla syvää vastustusta. Ja kuten silloin, nytkin meneillään olevalle poliittiselle paikallismuistin hävitysprosessille on tyypillistä kunnioituksen puute historiallista jatkuvuutta ja kansalaisten paikallisen identifioitumisen tarvetta kohtaan. Monet heistä voivat lausua Nick Hornbyn *Uskollisen äänentoiston* sankarin Robin tavoin: ”Olen taitava menneisyydessä. En vain ymmärrä nykyhetkeä.” Heidän menneisyytensä on turvallinen saari.

Vallankumouksen jälkeinen kulttuurin muutos oli tulevaisuuteen suuntautuva prosessi, jossa häivytettiin keisarillinen menneisyys ja painotettiin uuden ajan alkua utopistisine ja proletaarisine symbolismeineen, kun taas nykyinen neuvostoajan häivytyks on kielteistä ja suuntautuu lähes yksinomaan menneisyyteen; siinä vakiinnutetaan uudelleen keisarillinen perinne paikan alkupe räisen viattomuuden palauttamisen verukkeella. Kaupungin tulevaisuuden romahdettua se takertuu menneisyyteensä, ja ”historiallinen” nimeäminen luo epätodellisen paikallisen todellisuuden, joka perustuu ajan kääntämiseen taaksepäin.

Sosiologi Pierre Bourdieu laskee yhdeksi poliittisen vallan perusmuodoista nimeämisen magian ja nimeämällä luomisen. Symbolista järjestystä tarkastellessaan hän esittää, että laillisen nimeämisen monopoli tulee ilmeiseksi virallisessa nimeämisessä, ”symbolisessa määräämisaktissa, jolla on puolellaan koko yhteisön, konsensuksen ja terveen järjen voima, koska sen suorittaa valtion, eli laillisen symbolisen väkivallan monopolin hallussapitäjän, valtuuttama edustaja.”⁵

Tarkemmin sanoen Pietari-Leningradissa ovat konfliktien täyttämän menneisyyden aaveet suorittaneet ja suorittavat edelleen erilaisia symbolisia väkivallantekoja, joissa sekoittuvat historia ja perintö. 300-vuotishuhlien lähestyessä kaupungin muumioituminen etenee. Pietari on muuttumassa kivettyneeksi museoksi omasta itsestään, jäljeksi kadonneesta sivilisaatiosta – tai ehkä kahdesta keinotekoisesti elvytetystä sivilisaatiosta, joista toinen oli läpikotaisin hyvä

ja toinen läpeensä paha. Myyttien luomisen ei tarvitse arkkitehtonisilta muodoiltaan olla diktatorista, saati totalitaarista tai stalinistista. Muistomerkkien esteettisen nauttavuuden kannalta ei myöskään ole välttämätöntä, että niiden synnyttäjapolitiikka ja -ideologiat olisivat jääneet menneisyyteen.

Keisarillisen perinnön sublimointi ja estetisointi säilyttävät vanhentuneen hierarkisen maailman mallina neuvostoajan jälkeiselle venäläiselle yhteiskunnalle ja sen kulttuurille. Samaistaessaan naiivisti, joskaan ei aivan viattomasti, kauneuden imperiumiin keisarillinen estetiikka luo ylemmyyden ja vallan malleja; perintönostalgia kylvää nurkkakuntaista snobismia. Onko keisarillinen identiteetti, jossa eliitti on juutunut endeemiseen akateemiseen sairautensa, stereotyyppiseen kollektiiviseen klassismiin, ainoa identiteetti jota Pietarille kannattaa markkinoida?⁶

Kulttuuripääkaupunkidiskurssi jatkuu ja pyrkii keräämään todellista ja kuviteltua *kulturny kapitalia* markkinoimalla kaupunkia *kulturnaja stolitsan* nimellä. Manipulointu nostalginen kuva kaupungista noudattelee kulttuurin elitististen ja epä-älyllisten kuluttajien vakiintunutta hierarkiaa, vaikka neuvostoajan jälkeisessä todellisuudessa hierarkiat ja standardit ovat kasvaneet ja huppenneet uusina yhdistelminä. Ihanteiden rapautuessa suurin osa pietarilaisista on pettyneitä ja suhtautuu epäilevästi siihen, mitä he pitävät primitiivisenä saalistuskapitalismina, sekä elämäntapakuiluun, joka erottaa hallitsevaa eliittiä ja kansaa, jota eliitti väittää edustavansa. Tällä hetkellä kaikki näyttävät menettäneen kiinnostuksensa demokraatiaan.

3. Haastattelu, kesäkuu 2002.

4. David Lowenthal (1998) *The Heritage Crusade and the Spoils of History*, Cambridge University Press, xiii–xiv. Viimeaikaisesta perintöä käsittelevästä tieteellisestä kirjallisuudesta ks. myös D. Uzzell (1989) *Heritage Interpretation*, London: Belhaven Press.

5. Pierre Bourdieu (1977) *Outline of a Theory of Practice*, London, New York, Melbourne: Cambridge University Press, 236–239. Bourdieu tarkastelee myös pääkaupunkia poliittisen vallan keskuksena ja kulttuurisena potentiaalina.

6. Borovski, julkaisussa *Neofitsialnaja stolitsa* (2000: 3–4), toim. A. Hlobystin ja M. Raiskin, SPb: GIF.

Kaikki Euroopan maat ovat vaihtelevassa määrin säilyttäneet historiallisia jäänteitä, imperiumien Euroopan perintöä, mutta nykyisen eurooppalaiskaupungin kuvassa niillä ei ole ratkaisevaa osaa. Ja jos Pietari onkin säilyttänyt ja kunnostanut enemmän perintöään kuin mikään muu Euroopan kaupunki, kuten se nyt väittää, syynä on vain se, että kaupunki on halunnut vaalia omaa konservatiivista, anakronistista kuvaansa.

Kaupungin monikerroksinen teksti monine koodeineen ja monimutkaisine viesteineen vääristyy usein virallisessa diskursissa. Tällä hetkellä käytetään kahta erilaista selitysmallia, genealogista ja teleologista. Ensin mainitussa Pietari selitetään yksinkertaistetun poliittisen historiansa kautta ja jälkimmäisessä tehtävänsä kautta: tehtävän, joka on muuttunut keisarillisesta ja vallankumouksellisesta kulttuuriseksi. 300-vuotishuhlissa molemmat näkökannat yhdistyvät, ja juhlat ovat myös esimerkkinä takautuvan keisariajan patinan houkutuksesta nykyisissä strategioissa Pietarin muuttamiseksi turistipyydykseksi.

Kulttuuri-identiteetin uusi etsiminen

Jos kuitenkin täytyy valita pessimististen, optimististen ja realististen kaupunkinäkemysten välillä, lähetystyöhenkisten, konservatiivisten ja nurkkakuntaisten kulttuuripääkaupunkitoiveiden sijaan pikemminkin tulevaisuuteen suuntautuva toiminta ja paikallinen kehitys avaisivat uusia näkymiä entiselle keisarilliselle kaupungille, joka ei enää ole uuden kaksipäisen Venäjän keskus. Tämä edellyttää, että Pietari pystyy pitämään yllä tiivistä innovoivaa vuoropuhelua Moskovan lisäksi koko Venäjän, Baltian maiden ja Euroopan, miksei myös koko muun maailman kanssa.⁷

Neuvostoajan jälkeisessä käsitteellisessä ja kulttuurisessa vallankumouksessa palataan kosmopoliittiseen kaupunki-ihanteeseen sisältyviin perusarvoihin: edistykseen ja nykyaikaistumiseen, ihmisoikeuksiin ja uskonnolliseen suvaitsevaisuuteen. Tämä muistuttaa läheisesti erityisen ”Pietarin tyylin” ideaa ja kaupungin arvostettua ylhäis-

tä erilaisuutta, mutta se on myös lähellä tavoiteltua eurooppalaista identiteettiä, joka sisältää rationaalisuuden, demokratian, edistyksen ja ihmisoikeudet. Ongelmana on, ettei sen enempää Leniniä kuin Pietari Suurtaakaan, joihin molempiin kaupunki yhä identifioituu, tunneta suurina ihmisoikeuksien ja demokratian puolustajina. Neuvostoliiton jälkeinen Pietari ei sanoudu irti imperiumiajattelusta virittäytyessään keisarillisen kulttuurin menetettyihin arvoihin ja nostalgiseen menneisyyden kaipuuseen. Keisariaatteen hedelmällisempi muunnelma olisi kaipuu avoimeen yhteiskuntaan ja maailmankulttuuriin niin Pietarissa kuin muualla Venäjälläkin, katseen luominen eteenpäin, tulevaisuuteen, eikä taaksepäin.

Periferian kosto, joka toteutui Pietarin noustessa Venäjän uudeksi pääkaupungiksi, on kääntynyt vastavuoroiseksi keskustuksen kostoksi nyt, kun kulttuuripääkaupungin asema riippuu kovin nöyryyttävästi Moskovan rahoista, vallasta ja hyvästä tahdosta. Entinen keisarikunnan pääkaupunki hangoittelee yhä venäläis-neuvostoliittolaista Moskovaa vastaan. Ja Moskova näyttäytyy nyt innovatiivisena, tulevaisuuteen suuntautuvana trendinluojana, kun taas Pietari vaalii kulttuuriperinteitään ja keisarillista perintöään ja suuntautuu kohti menneisyyttä, mitä kaukaisempaa, sen parempi. Nykyinen hienostuneen kulttuuri-identiteetin etsintä on Pietarin tapa käsitellä ratkaisemattomia konfliktejaan, joista vanhimpiin ja syvimpiin kuuluvat Moskova–Pietari- ja itä–länsi-konfliktit yhdessä. Ja kun vieraantunut kaupunki etsii identifioitumiskohteita, sen katse suuntautuu länteen.

Nyky-Pietarin mittapuuna näyttää olevan moderni eurooppalainen kaupunki: sen urbaaneja tiloja arvioidaan sen mukaan, ovatko ne lähes eurooppalaisia, epäeurooppalaisia, liian vähän eurooppalaisia vai huonoja Euroopan jäljitelmiä. Tässä yhteydessä keskuksen ja periferian ikuinen vastakohtaisuus nähdään eurooppalaisen kaupunkikeskustan ja Leningradin neuvostolähiön välisenä vastakkainasetteluna. Vahvimaksi vaikutelmaksi kuitenkin jää, että mikään ei oikeastaan muutu: nykyiset parannukset merkitsevät paluuta alkuperäiseen

Leningradia edeltäneeseen laatuun. ”Avainsana EUROOPPA: itse aiheutettu joukkohypnoosi”, kuten *Literaturnaja gazeta* asian ilmaisi.⁸

Menetetyn pääkaupunkiaseman trauma on näkynyt myös kiihkeinä toiveina saavuttaa Pietarille tieteellisen, kulttuurisen ja pankkialan keskuksen asema niin sanotulla ”vapaakauppa-alueella”, joka oli entisen pormestarin Anatoli Sobtšakin sydämenasia. *Russkaja mysl* -lehdessä julkaistussa haastattelussa (RM 2.–8.12.1993) hän korosti ajatusta voimakkaasti sanoen: ”Vuonna 2003 vietettävään Pietarin 300-vuotisjuhlaan mennessä kaupungistamme tulee tieteen, kulttuurin ja hengenelämän keskus, kansainvälisen turismin keskus, Venäjän suurin finanssikeskus ja yksi Euroopan merkittävimmistä finanssikeskuksista.”⁹

Näitä toiveita, kuten myös pietarilaisten toiveita Venäjän toiseksi pääkaupungiksi nousemisesta, pidetään nykyään epärealistisina, uutena utopiana.¹⁰

Kulttuuripääkaupungin asema muodostaa edelleen taistelulentän, jolla älyköt kamppailevat arvovallasta luodessaan omaa kulttuurista lokeroaan vanhan arvopyramidin huipulla ja ylenkatsoessaan hiljaisesti populaarikulttuuria ja kaupungin väestön pääosaa. Kulttuurieliitille 300-vuotisjuhlat tarjoavat oivan tilaisuuden itsekorostukseen niin paikallisella, valtakunnallisella kuin kansainväliselläkin tasolla.

Virallisen 300-vuotisjuhlaprojektin nurjiin puoliin voidaan laskea sen konservatiivinen ja yksinkertaistava luonne yhdessä narsistisen omakuvan kanssa sekä suuntautumisen markkinoihin voimakkaammin kuin demokratiaan. Toisaalta se voi tarjota paitsi kaihoa kultaiseen menneisyyteen, myös uuden, myönteisesti Eurooppaan virittäytyneen merkityshorisontin, sillä sen länsisuhteiden uudelleenarviointi voi ainoastaan rohkaista venäläisen yhteiskunnan liberaaleja suuntauksia.

Millä tavoin Pietari voi väittää olevansa ainutlaatuinen verrattuna muihin Euroopan ja muun maailman metropoleihin postmoderneine ongelmineen? Epäilemättä keisariajan eurooppalaiset kulttuuriaarteet museoidussa Pietarissa voidaan laskea erityi-

seksi valtiksi. Silti Pietari ei ole niin kosmopoliittinen kuin aikaisemmin eikä läheskään niin kosmopoliittinen kuin nykyinen Berliini, Lontoo tai Pariisi New Yorkista puhumattakaan. Köyhä, perintönsä hukannut kaupunki elää introspektiiviseen itseihailuun vaipuneena toivoen, että kulttuuriperintö tuo väistämättä rahaa, mutta rapistuu samalla huonoine katuineen, harvoine hotelleineen, surkeine turistipalveluineen ja rikolliskaupungin maineineen, samaan aikaan utooppisena kaupunkina ja helvetillisenä loukkona. Kaikki tämä johtaa elintärkeään kysymykseen: kuka tätä kaupunkia tarvitsee ja miksi?

Tarvitaan lisää tutkimusta pitkään sivuutetuista kaupungin kulttuurin näkökohdista laajasti ymmärrettynä: entisen pääkaupungin sotilaallisista piirteistä, jotka ovat vahvasti sidoksissa imperialistiseen laajenemiseen, talouteen ja yhteiskunnallisiin ongelmiin, ulkomaalaisten vaikutuksesta pietarilaisen kulttuurin muotoutumiseen, uskonnon nykyisestä elpymisestä neuvostojen jälkeisten kaupungin sosiaalisten verkostojen murtuessa, virallisten tilojen ja yksityisten tilojen urbaanista geometriasta, alakulttuuri- ja sukupuolinäkökohdista sekä massakulttuurista.

Ei vähemmän, vaan enemmän historiaa, on vastaus nykyiseen suuntaukseen, jossa historiallisesta ja poliittisesta kontekstistaan irrotettua, keinotekoisesti sublimoitua kulttuuriperintöä mytologisoidaan. Perintö on elintärkeää tietämiselle ja toimimiselle sii-

7. Ks. Vjatšeslav Morozov (2002) *The Discourses of St. Petersburg and the shaping of a Wider Europe: Territory, Space and Post-Sovereign politics*, Working Papers 13/2002, Copenhagen Peace Research Institute Morozov; Pertti Joenniemi (toim.) (2001) *Saint-Petersburg. Russian, European, and Beyond*, SPb: Saint-Petersburg State University.

8. *Literaturnaja gazeta* 20–26.9.1999.

9. *Russkaja mysl* 2.–8.12.1993. Ks. myös Sobtšakin ”Is Peterburga v Leningrad i obratno: dvadtsaty vek v sudbe goroda”, (1997) *Sankt-Peterburg – okno v Rossiju 1900–1935*, SPb: Fenix, 29–33. Tuoreilla sponsoroiduilla aloitteilla, erilaisilla kaupunkiympäristön kehittämissuunnitelmilla ym. pyritään toteuttamaan käytännön tasolla joitakin visioita tulevaisuuden Pietarista. Ks. esim. (2003) *Programma razvitiya sfery kultury Sankt-Peterburga. Problemy i prioritety na 2003–2008 gody*, SPb: Pravitelstvo Sankt-Peterburga.

10. *Moscow News* 9.–15.5.2000.

nä missä historiakin – silti se usein ymmärretään virheellisesti historiaksi. ”Perinnön palvonta saa meidät juuttumaan vanhentuneeseen, sen väitetään telkeävän elämän museoihin ja muistomerkkeihin”, kuten David Lowenthal asian ilmaisee teoksessaan *Heritage Crusade and the Spoils of History*, jossa hän myös sanoo:

Kesyttäessämme menneisyyden värväämme sen nykybetken tavoitteiden palvelukseen. Alkuperästä ja selviytymisestä, voitoista ja onnettomuuksista kertovat legendat projisoivat nykybetken taaksepäin ja menneisyyden eteenpäin, ne liittävät meidät esi-isiimme, joiden hyveet me jaamme ja joiden pabeita kartamme. Olemme taipuvaisia nimittämään tällaista yhteisyyttä historiaksi, mutta se on itse asiassa perintöä. Ero on perustavan tärkeä. Historia tutkii ja selittää menneisyyksiä, jotka ovat käyneet ajan mittaan yhä hämärämmiksi, kun taas perintö selkeyttää menneisyyksiä täyttääkseen ne nykyisillä tarkoituksilla.¹¹

Nykyään niin arvossa pidetty Pietarin perintö koostuu sublimoidun keisarillisen historian kappaleista: se sisältää keisarillista arkkitehtuuria, klassista balettia, taiteita ja kirjallisuutta. Tämä keisarillinen perintö on vain osa kaupungin koko perinnöstä, mutta kukaan ei juuri näytä piittaavan Leningradista ja sen perinnöstä sen enempää arkkitehtuurissa kuin kirjallisuudessakaan. Valikoiva ja poliittisesti manipuloitu näkemys historiasta vaikuttaa jälleen kerran kulttuuriperintökysymyksissä. Lujittaakseen varmuutta asemastaan kaupunki pyrkii lansee-

raamaan kuvaa joutilaan, yläluokkaisen yhteiskunnan tuottamasta täydellisyydestä: kultakaudesta, jota ei koskaan ollut. Kuten tällaisessa nostalgiassa aina, autenttisuuden etsintä osoittautuu väistämättä harhaanjohdettavaksi.

Kun Pietari-Leningradin perinteiset stereotyypit, kuten pohjoinen pääkaupunki, ikkuna Eurooppaan, Leninin kaupunki jne., käyvät yhä vanhentuneemmiksi, syntyy tarve uudelleen määritetylle identiteetille, joka voidaan muodostaa vanhentuneiden kuvien synteetin ja muokkauksen avulla. Tämä uusi identiteetti on alistettava laajemmalle neuvostoajan jälkeiselle viitekehykselle, sillä identiteetti on yksi nyky-Venäjän syvimmistä ongelmista. Mutta ikuinen kysymys: Minne menet, Venäjä? – kaiku Gogolin *Kuolleiden sielujen* kuuluisasta kysymyksestä, joka toistui Puškinin *Vaskiratsastajassa* – ei ole vielä saanut vastausta.

Meidän postheroisessa ja postmodernissa ajassamme tarvitaan uusia kysymyksiä ja provosoivia vastauksia varsinkin, kun historioitsijat ja kulttuurihistorioitsijat eivät käy vakavaa keskustelua siitä, mitä tarkoituspieriä on Pietarin perintöön sisältyvällä taaksepäin katsovalla ja henkeäsalpaavalla yksinkertaistamisella, joka jättää historian huomiotta.¹² ■

(Käännös: *Valtasana Oy*)

11. Lowenthal (1998:xv).

12. Osa tämän artikkelin sisällöstä perustuu kirjaani *Imperial Imprints. Post-Soviet St. Petersburg*, Helsinki: SKS (2003).